

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.176.6>

Data przesłania artykułu: 28.10.2021

Data akceptacji artykułu: 22.02.2022

MARIIA LENOK

Zaporizkyi natsionalnyi universytet, Ukrajina

(Zaporizhzhia National University, Ukraine)

Подвійність подорожувань у художніх
репортажах О. Гавроша *Стрий і старий*
та В. Шабловського, І. Мейзи
Наша маленька ПНР

The duality of travel in the artistic reportages
Stryi and the Old by O. Gavrosh
and *Our Little Polish People's Republic*
by W. Szabłowski and I. Meyza

Abstract

The paper studies modern Ukrainian artistic reportage which synthesises the features of a travel essay and a report. The research provides a basis for drawing conclusions about genre dominants scattering in modern Ukrainian literature well-established features and modern Polish fiction story. The article aims to trace the development of artistic reportage in Ukrainian and Polish prose. The author has analysed a two-dimensional view of historic events and people's lives in the works *Stryi and the Old* by Olexandr Gavrosh and *Our Little Polish People's Republic* by Witold Szabłowski and Izabela Meyza. Comparative and biographical methods were used in the article. The significant combined components of both genres (a travel essay and a report) have been traced. The works include the subjectivity of the narrative, the appeal to real history, the abundance of evidence, the concision of descriptions, and emotionality. The narration in the reportages develops in parallel, focusing on the places, memory of things as well as on the reconstruction of real people's life stories.

Keywords: memory, travel literature, travel essay, recollections, artistic reportage

Двойственность путешествий в художественных репортажах А. Гавроша *Стрый и старый* и В. Шабловского, И. Мейзы *Наша маленькая ПНР*

Резюме

В данной статье рассматривается украинский художественный репортаж, в котором синтезированы особенности путевого очерка и репортажа. Исследование дает основания сделать вывод о разбросанности жанровых доминант в современной украинской литературе и устоявшихся характеристиках современного польского литературного репортажа. Цель исследования — проследить развитие художественного репортажа в украинской и польской прозе. Автор проанализировал двойственную точку зрения на историю и жизнь людей в произведениях *Стрый и старый* А. Гавроша и *Наша маленькая ПНР* В. Шабловского и И. Мейзы. В статье были использованы сравнительный и биографический методы. В произведениях прослеживаются значимые общие элементы обоих жанров (путевого очерка и репортажа): субъективность повествования, обращение к реальной истории, насыщенность фактами, лаконичность описаний, эмоциональность. Повествование в репортажах разворачивается параллельно, сосредоточиваясь на местах, вещах памяти и реконструкции историй реальных лиц.

Ключевые слова: память, путевая литература, путевой очерк, воспоминание, художественный репортаж

Сучасна українська література розбудовується за рахунок входження в неї інших жанрів і синтетичних жанрових форм. Художній репортаж — зразок жанрового взаємопроникнення (подорожного нарису, репортажу) в українській художньо-документальній літературі. Він тягнє до „творів-симбіонтів” (Рарицький, 2020, с. 9), які до сьогодні не вписані в жоден із літературознавчих словників, енциклопедій тощо; не окреслено дефініції, окрім „як гібридний жанр, який поєднує літературу та журналістику” (Ютченко, 2020). Термін художній репортаж остаточно утвердився в українській культурі організаторами всеукраїнського конкурсу художнього репортажу імені Майка Йогансена *Самовидець*. Володимир Здоровега стверджував, що „жанри документалістики не вичерпуються щоденниковими записами, мемуарами, повістю і романом. Характерними є жанрові модифікації, своєрідні гібридні форми” (Здоровега, 1988, с. 118). Жанрові можливості репортажу привертали увагу письменників ХХ ст., наслідком чого з’явилися повісті-репортажі *Магістраль віку*, *Від Дніпра до Амура* Леоніда Горлача, *Атака на Гобі* Олексія Полторацького, незавершений репортажний роман *Вільний порт* Олександра Мар’ямова тощо. Очевидно, що ознаки репортажу у взаємодії з іншими жанрами надавали певного сенсу текстам і загалом впливали на жанрову природу творів.

У західній літературі другої половини ХХ ст. і початку ХХІ ст. розвивується подорожній репортаж, який став одним із основних жанрів подорожнього письменства. В Україні „жанри репортажу та нарису ще у 20–30-х роках

XX ст. ввійшли в літературу” (Коломієць, 2013, с. 231). Вони представлені творчості Степана Голованівського *Чобіт Європи*, Докії Гуменної *Вічні воєни Альберти*, Майка Йогансена *Подорож під кепом*, *Подорож у Дагестан*, *Подорож у радянську Болгарію*, Валер’яна Поліщука *Рейд в Європу*, *Герой нашого часу*, *Атака на Гобі*, Софії Яблонської *Далекі обрії* та ін.

Літературний репортаж у польській літературі був жанром документальної літератури, і його головною ознакою залишалась фактографічність. Александра Катажина Вікторовська вважає літературний репортаж „...дуже космополітичним жанром, який виходить за межі національних кордонів” (Вікторовська, 2018, с. 630).

Оприявлення в тексті „я” змінило позиції репортажу і він опинився в літературі особистого документа. Микола Васьків, указуючи на польських учених, визнає тотожність „подорожнього нарису” і „художнього репортажу”, адже нерідко „мандрівні нариси називають „художніми репортажами” (тут учергове натяк на подвійну сутність — журналістську і літературну — жанру)” (Васьків, 2014, с. 139). Автори, наслідуючи дійсність, відходять від норм конвенційності, прийнятої в системі поділу жанрів, і створюють нові жанрові форми. Польський літературний репортаж Катажина Фрукач окреслила як „...форму, яка врівноважує особливості журналістики та літератури” (Фрукач, 2020, с. 217), що відкриває широкий простір для дослідників. Подібної думки Матеуш Зімнох, за його висловленням, літературний репортаж „...повертається до своїх літературних коренів, приймаючи на себе функцію інкапсуляції...” (Зімнох, 2012, с. 46) літератури та журналістики.

Уважаємо, що сучасний український художній репортаж — це синтез подорожнього нарису та репортажу. у пласті художньо-документальної літератури художній репортаж є жанровим різновидом. Олег Рарицький переконував, що „художньо-документальну прозу як метажанр презентує низка жанрових різновидів, зокрема епістолярій, мемуари, некролог, нотатки, подорожні нариси” (Рарицький, 2020, с. 24). Подорожній нарис, як різновид нарису, демонструє тяглість традиції в українській літературі від 1920-х р. і до сьогодні, і потребує вивчення.

Яскравими представниками польського літературного репортажу є Ришард Капусцінський *Ще день життя*, *Подорожі з Геродом*, Ганна Кралль *Раніше за Господа Бога*, Вітольд Шабловський *Танечні ведмеді*, *Наша маленька ПНР* (у співавторстві з Ізабелою Мейзою), Маріуш Щигел *Неділя, що відбулась у середу* та ін. Український художній репортаж виявляє міметичний принцип еволюції малих жанрів, їхній синтез і здатність до взаємодії. Відомі українські автори художніх репортажів — Олег Криштопа *Україна: масштаб 1:1*, Денис Казанський *Чорна лихоманка: нелегальний видобуток вугілля на Донбасі*, Віра Курико *Чернігівська справа Лук’яненка*, Євгенія Подобна *Закарпатський легіон* та ін.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю порівняльного аналізу українських і польських художніх репортажів з погляду подвійності (внутрішньої і зовнішньої) подорожі. Мета — проаналізувати концепцію побудови подорожі в художніх репортажах Олександра Гавроша *Стрий і старий* та Вітольда Шабловського, Ізабелі Мейзи *Наша маленька ПНР*.

На переконання Тимофія Гаврилів, „обидва способи подорожування — метафізичний (спогадове) та буквальний (подорожнє письменство) дотикаються, перетинаються, накладаються і взаємопроникають — як у технічному плані (користуються почасти тими самими жанрами), так і в посутньому” (Гаврилів, 2020, с. 8). У текстах Олександра Гавроша та Вітольда Шабловського, Ізабелі Мейзи наратив минулого перебігає як подорож у теперішньому часі, доповнюючись знайденою інформацією, матеріалами, спогадами, які їм вдалось пригадати чи віднайти.

Для аналізу способів подорожування застосовано порівняльний метод, який допоміг розкрити особливості двовимірної подорожі головних героїв. Біографічний метод використано з метою виявлення співвідношення між домисленими фактами та реальними матеріалами, які склали фактографічну основу творів.

Олександр Гаврош — відомий український письменник і журналіст. Його твір *Стрий і старий* (Із циклу *Звичайна Галиція*) потрапив до короткого списку конкурсу художнього репортажу у 2013 році. За сюжетом головний герой репортажу мандрує до міста, де зберігалась історія батькового навчання й мрійницької юності. Оповідач „я”, як і належить репортеру, зосереджує увагу на розкритті загадкового навчання батька. Достовірність батькового навчання підтверджується документами про зарахування й відрахування студента.

Текст *Наша маленька ПНР* побудовано на реальних фактах і власному біографічному досвіді сім’ї Мейзи-Шабловських. у книзі Ізабела Мейза і Вітольд Шабловський спробували реконструювати події минулого, перебуваючи в сучасному світі. Задум написати історію про Польську народну республіку виник під час перебування Вітольда Шабловського на Кубі. Перш ніж здійснити подорож у минуле із сьогодення, репортажисти знайомились із подібними випадками подорожувань у часі. Тож реалізація задуму відбулась у реальному житті і з достовірними учасниками.

Подвійні способи подорожування в часі

Пам’ять і мотив дороги є рушіями оповіді в Олександра Гавроша, яку він інтерпретує, пригадавши з розповідей батька. Пам’ять як концепт розгортається крізь місця пам’яті. у тексті такими осередками для наратора

є училище, вулички, річка, які краще назвати „... *«les lieux de mémoire»*, чи то пак «простори пам'яті», лише опосередковано пов'язані з будь-якими фізичними об'єктами...” (Набок, 2017, с. 91–92).

Відправною точкою подорожі автора є поїздка до Стрию. Місто юності батька стає відкритим простором для репортера-шукача. Письменник майстерно наснажує біографічну лінію батька власною подорожжю, до сховку пам'яті про нього. Пам'ять „я” є „афективною” (Нора, 2014, с. 272), але образ батька незримо присутній упродовж усього тексту й допомагає цілісно формувати його портрет.

Письменник підлаштовує розповідь під автобіографічний наратив:

Коли я опівночі стукав у двері, батько хриплим голосом озивався: Ти, Сашку?”. Далі ми йшли спати в різні кімнати. Перекинувшись кількома звичними фразами. (Гаврош, 2013, с. 124)

Здатність людини відтворювати в пам'яті давно забуті спогади пов'язана з психологічно нерозв'язаною проблемою. У творі простежуємо внутрішній незавершений діалог батька та сина.

Історія батька настільки вразила його, що „я” вирішив ознайомитись із нею в синхронному та діахронному зрізах. Біографічні дані про батька лягли в основу розповіді „...батько народився 27 жовтня 1949 року. Отже, до технікуму міг вступити після закінчення Порошківської восьмирічки у 15 років” (Гаврош, 2013, с. 130). Спогади про батька в юності та його навчання фрагментарно вкраплюються в текст. Принаймні „я” згадує, що „...тато був дивною дитиною у пересічній селянській родині” (Гаврош, 2013, с. 124), адже його цікавило навчання, на відміну від прагнення селян дбати про добробут родини та відсутність стремління до освіти.

У місті батько головного героя втілює мрію про освіту, але повернувшись додому. Кожен момент перебування у Стрії він запам'ятав на все життя. Оповідна лінія про батька доповнюється місцями пам'яті, де він учився. Навчальний заклад мав „...добре впорядковану і доглянуту територію. Це навіть був радше якийсь парк, санаторійна зона з акуратними газонами, доріжками, чудернацькими скульптурами” (Гаврош, 2013, с. 123). У технікумі автор з'ясував термін, коли вчився батько. Коротка інформація з особової справи студента підтвердила, що

Гаврош Ю. Ю. (все-таки записали по-українськи Юрієм, хоча це зовсім не тотожні імена) зарахований в число студентів Стрийського технікуму механізації та електрофікації с/г на електричне відділення (наказ № 75 від 20.08.1966 року) [...] Наказ № 90 від 12.09.1966 року — відрхований із числа студентів технікуму. (Гаврош, 2013, с. 138–139)

Події минулого автор переживає крізь призму знань, віднайдених у теперішньому часі. Дванадцять днів — стільки прожив у Стрию як студент його батько, але трійка з математики змусила його голодувати. Це були найстрашніші дні в його студентському житті.

У художньому репортажі оповідь „я” перемишується описом сучасних околиць містечка. Вулички не мають того шарму й атмосфери, який був їм притаманний після 1945 року, хоча „...усе тут дихало життям і водночас мало відбиток півстолітньої давнини” (Гаврош, 2013, с. 126). Наратор постійно рухається, про це свідчить зміна тла розповіді. Пейзажний опис головної артерії містечка змушує його замислитись, дистанціюючись від сучасності: „Цікаво, а батько купався у Стрию? Адже тоді теж було літо. Літо, либонь, 1965 року...” (Гаврош, 2013, с. 134).

Схематичні риси батька вимальовуються у відгадуванні його зовнішності: „Яким він був у свої 15 років?... Гм, а яким був я? Худесенький, як трісочка, чорнявий, задивлений у себе та книжки” (Гаврош, 2013, с. 131). Автор імовірно прогнозує, де міг би ходити батько, жити й навчатись. Шлях до отримання освіти був не таким і довгим. Олександр Гаврош відмотує плівку батькових розповідей про короткий, але окрилений надією, етап життя: „Коли тато розповідав, як він стоїчно тримався на одному чаї, йому перехоплювало подих і його голос зривався. Він махав рукою і замовкав” (Гаврош, 2013, с. 147), — ніби великий кадр запам’ятався цей випадок.

Фізична подорож оповідача реалізується у короткому фрагменті: „Маршрутка висадила мене на самому краю міста — перед великим транспортним мостом, за яким, власне Стрий і закінчується” (Гаврош, 2013, с. 123). Там, де завершується спогадова подорож, розпочинається метафізичний вияв письменника. Шлях до водної артерії міста зображено динамічно: „Річка! — зрадив я і пішов навперейми через поле, вкрите бур’янами, в якому знайшли собі притулок і декілька гаражів” (Гаврош, 2013, с. 130).

Автор, згадуючи батькову юність, намагався відтворити у пам’яті згадки про ті часи, культурні віяння й модні тенденції за допомогою рухливих і яскравих кадрів: „Дівчата, либонь, носили штани і міні-спідниці. Хлопці красувалися у нейлонових сорочках [...] почалася мода на довге волосся, яке дружинники могли обрізати при патрулюванні, та вузькі штани — «дудочки»” (Гаврош, 2013, с. 126). Спогадовість виражається відносно завершеним фрагментом, події якого відтворено з пам’яті оповідача. Письменник в уяві реконструює образ молодого батька: „Я спробував уявити батька на ганку чотириповерхової великої споруди у натовпі тодішніх першокурсників. Яку він тоді мав зачіску — модні тоді «канадку», «бокс» чи «напівбокс»?...” (Гаврош, 2013, с. 127). Отже, Олександр Гаврош конструює різні лінії подорожей у місце юності батька, згадуючи його розповіді та натрапляючи на місця пам’яті.

Вітольд Шабловський та Ізабела Мейза — автори польського репортажу *Наша маленька ПНР* демонструють інакший погляд на пам’ять, мандри у часі та історію презентує подружжя польських репортерів, яким вдалося завершити експеримент, відтворивши побут, звички сім’ї Польської народної

республіки 80-х р. XX ст. Залишки колективної пам'яті допомагають головним героям відтворювати індивідуальну пам'ять.

Текст, за твердженням авторів, є зразком репортажу-перевтілення, який рідко трапляється у світовій літературі. У репортажі немає наскрізного сюжету, історія подорожі подружжя в минуле доповнюється вкрапленнями інформації вирізок із газет „Polityka”, журналів „Kobieta i Życie”, „Przyjaciółka”, спогадами батьків, сусідів, знайомих, подеколи нагадує уривки з щоденника.

Головний герой репортажу, заручившись підтримкою своєї родини, яка теж була не готова до часових експериментів, маленькою сім'єю вирушив з 2010 р. на пів року в 1981 р., щоб збагнути „...чи зуміли б виховати, чи знали б, які цінності прищепити, чи змогли б пояснити, що немає ні фруктових соків, ні чупа-чупсів, немає ні йогурту з маракуєю, ні мандаринок, ні апельсинок...” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 5) своїй дочці Маріанні й загалом пізнати людство попередньої епохи.

У центрі оповіді — сім'я з трьох осіб опиняється „...в середині літа 1981 року. Нехай постоять у чергах, нехай у них кілька разів виб'є струм, нехай зо злості у них з'являються заскоки” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 4). Іза — антрополог, тому ідея повернутись на деякий час у минуле захопила її, адже розглядатиме життя з погляду експерименту. Повернути час і змінити декорації подружжя вирішило за допомогою соцмережі *Facebook*, де Іза поширила допис, у якому запитувала, хто зможе допомогти їм знайти різноманітні факти, літературу про соціалістичний устрій, відшукати меблі та інші предмети побуту для відтворення тієї епохи. Основною залишалась проблема, „...як розповісти дитині про світ, до якого ми збираємось переселитись. Аж раптом я усвідомлюю, що про ПНР знаю не набагато більше від Мані” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 52). У рецензії на книгу звертається увага на протиставлення туги за ПНР із суворою дійсністю минулої епохи і сьогодення (Пшиліпак, 2012).

Іза та Вітек намагались цілком відтворити побут пеенерівської родини 80-х років, відшукували речі і дрібниці, які вже мали статус архетипів пам'яті: „...у мами я позичаю серветки, що пам'ятають ПНР, на інтернет-аукціоні ми купуємо комплект кошиків для склянок, а на блошиному ринку — бірюзову валізку, яка пам'ятає ще глибокий соціалізм” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 46). Подорож до ПНР головна героїня назвала „фантастичним антропологічним експериментом” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 57). З обережністю й точністю до відтворення фактів репортери фіксують час, у який вони повертаються: „...якщо для Польщі соціалістична епоха почалася 22 липня 1981 р., подібним чином вона повинна початись і для нас” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 59). Вони переїжджають у маленьку квартиру на Урсинова, в якій збережено автентичність соціалістичної епохи: „...ми мешкаємо в ПНР. У нас дев'ятиповерховий будинок, збудований за пізнього Герека” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 74).

Подружжя один за одним викладають історії, які композиційно утворюють спільну оповідь про занурення в минуле крізь призму сучасних реалій. Чоловічо-жіночий погляд на експериментальну подорож у минуле змушує замислитись над багатьма речами: подружніми обов'язками, розподілом ролей чоловіка та жінки, необхідністю підтримання сімейного вогнища, стосунками з оточуючими, питаннями медицини, гастрономічними уподобаннями тощо. Рефлексії жінки розгортають жорстокі реалії буденного життя домогосподарки, адже однотипність днів і ночей у замкнутому просторі накривала відчаєм. Натомість Вітек, за традицією ПНР, мав працювати і ходити з друзями на пиво щовихідних, залишаючи дружину поратись по господарству та доглядати за дитиною.

У Вітека повернення в ПНР асоціюється з дитинством: „...я обклеював свою кімнату плакатами так само, як сьогодні обклеюю нашу вітальню” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 71). Незвично подружжю повернутись у 30-річному віці в дитинство: „...я почувуюсь на нашому Урсинові саме так, як і уявляв: немовби переселився у власне дитинство” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 71), однак впевненість у позитивному результаті подорожі переважала.

Знайомство родини з пеенер і капіталістичними сусідами обертається для них мовчанкою і приватністю ХХІ ст.: „Стук-стук! — ніхто не відчиняє. Стукаємо ще раз, не надто наполегливо, але трохи голосніше. Знову тиша” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 80). Оповідачі не приховують своїх справжніх імен при знайомстві з сусідами. з точністю зображується епізод зустрічі: „— Добридень, мене звати Вітольд Шабловський, а це моя дружина і донька. — починаю я, Іза підтримує мене посмішкою, а Маріанна намагається встроїти патички між поручнем і пластмасою, що його вкриває” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 80).

Пів року вони мешкають у квартирі, дивують перукарів запитаннями та проханнями: „— Пострижіть мене так, як би ви постригли у вісімдесяти роки, — відповідаю я панові Антонію” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 115), а повернувшись додому „...Іза від мого вигляду впадає у спазматичний сміх” (Шабловський, Мейза, 2013, с. 119). Реконструюючи події та ситуації минулого, суспільство виявляє опір старим схемам і ситуаціям. Подружжя створює штучні черги в магазинах, чим обурює людей і продавців. Битву з пеенерівським перенесенням в минуле герої програють. Вітеку, як репортеру, необхідно володіти інформацією сьогодення й швидко її розповсюджувати; Іза — вагітна й потребувала огляду в сучасних лікарів. Кожна історія порушує різні питання та проблеми, але загалом доповнює попередню серію розповідей. Образи з минулого формуються лапідарно, документальні деталі додають цілісності образам, що дозволяє тримати увагу реципієнтів.

Висновки

Концепції подорожей в обох творах є однотипними, однак спосіб і шляхи її здійснення — різними. Концепція подорожей влаштована так, що герой Олександра Гавроша вирушає в місто юності батька (фізична частина), щоб віднайти інформацію про нього (метафізична). У Вітольда Шабловського й Ізабели Мейзи подорож концентрується в місці, яке є уособленням минулого крізь спогади та речі пам'яті. Публіцисти художніх репортажів намагаються в сьогочасні віднайти місця, речі та історії реальних людей із минулого. Репортажі авторів характеризуються відсутністю завершеної фабули, хаотичною сюжетною лінією. Спогадова мандрівка в минуле — це те, що об'єднує художні репортажі Олександра Гавроша та Вітольда Шабловського, Ізабели Мейзи. Мандрівка в обох репортажах умовна: оповідачі мали на меті показати людські долі (індивідуальний і колективний образи). Події з минулого формуються клаптиково, документальні деталі додають їм цілісності, розкривають їхні людські якості. Детальний опис місць реалізується постійною присутністю автора в місцях пам'яті. Подвійність подорожувань у художніх репортажах реалізується крізь історичну призму і вимагає суб'єктивізації оповіді від репортера.

Бібліографія

- Васьків, М. (2014). Мандрівний нарис як спосіб пізнання іншого і самого себе. *Ukrainśka humanistyka i ślowiańskie paralele*, 1 (1), с. 9–24 [Vaskiv, M. (2014). Mandrivnyi narys yak spōsib piznannya inshoho i samoho sebe. *Ukrainśka humanistyka i ślowiańskie paralele*, 1 (1), s. 9–24].
- Гаврилів, Т. (2020). Феноменологічна і прикладна цінність мемуаристики та травелістики. В: Пастух Т. (відп. ред.), *Стратегії мемуарної та мандрівної літератури західноукраїнських письменників другої половини XIX–першої половини XX століття* (с. 8–41). Львів: Національна академія наук України, інститут українознавства ім. І. Крип'якевича [Havruliv, T. (2020). Fenomenolohichna i prykladna tsinnist memuarystyky ta travelistyky. V: Pastukh T. (hol. red.), *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatur zakhidnoukrainskykh pysmennykiv druhoi polovyny XIX–pershoi polovyny XX stolittia* (s. 8–14). Lviv: Natsionalna academiia nauk Ukrainy, instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha].
- Гаврош, О. (2013). *Стрий і старий, Veni, vidi, scripsi. Світ у масштабі українського репортажу*. Київ: Темпора [Havrosh, O. (2013). *Stryi i staryi. Veni, vidi, scripsi. Svit u masshtabi ukrainskoho reportazhy*. Kyiv: Tempora].
- Здоровега, В. (1988). *Збагнути день суцільний* (с. 60–129). Київ: Дніпро [Zdoroveha, V. (1988). *Zbahunty den sushchyi* (s. 60–129). Kyiv: Dnipro].
- Коломієць, О. (2013). Нарис і репортаж як характерні жанри українського еміграційного письменства II пол. XX ст. *Теоретична і практична філологія*, 15, с. 231–237 [Kolomiets, O. (2013). Narys i reportazh yak kharakterni zhanry ukrainskoho emihratsiinoho pysmenstva II pol. XX st. *Teoretychna i praktychna filologiya*, 15, s. 231–237].

- Набок, С. (2017). Простір і пам'ять: на перехресті контекстів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 5–6, с. 244–253 [Nabok, S. (2017). Prostir i pamyat: na perekhrestiah kontekstiv. *Naykovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kursa NAN Ukrainy*, 5–6, s. 244–253].
- Нора, П. (2014). *Теперішнє, нація, пам'ять*, пер. із франц. А. Рєпи. Київ: КЛІО [Nora, P. (2014). *Teperishnie, natsia, pamiat*, per. iz fr. A. Riepy. Kyiv: KLIIO].
- Рарицький, О. (2020). Художньо-документальна проза як явище метажанру. В: *Художньо-документальна проза українських шістдесятників: жанровий аспект* (с. 9–24). Кам'янець-Подільськ: Рута [Rarytskyi, O. (2020). Khudozhno-dokumentalna proza yak yavysheche metazhanru. V: *Khudozhno-dokumentalna proza ukrainskykh shistdesiatnykiv: zhanrovyi aspekt* (s. 9–24). Kamianets-Podilsk: Ruta].
- Шабловський, В., Мейза, І. (2013). *Наша маленька ПНР*, пер. із польськ. А. Бондар. Київ: Темпора [Shablovskiy V., Meiza I. (2013). *Nasha malenka PNR*, per. iz pol. A. Bondar. Kyiv: Tempora].
- Ютченко, А. (2021). *Художній репортаж: між фактом і вигадкою* [Yutchenko, A. (2021). *Khudozhnii reportazh: mizh faktom i vyhadkoiu*]. Vzyato z: <http://litakcent.com/2017/12/28/hudozhniy-reportazh-mizh-faktom-i-vigadkoyu/> (dostup: 20.03.2021).
- Frukacz, K. (2020). W uniwersum «nie ma» Transmedialne «prawdy» Mariusza Szczygła wobec przemian poetyki reportażu literackiego. *Postscriptum polonistyczne*, 1, c. 217–233.
- Przylipiak, W. (2012). Izabela Meyza, Witold Szablowski „Nasz mały PRL” — recenzja. Vzyato z: <https://kultura.gazetaprawna.pl/artykuly/7982283,izabela-meyza-witold-szablowski-nasz-maly-prl-recenzja.html> (dostup: 10.06.2021).
- Wiktorowska, A.K. (2018). Literary journalism as a discipline in Poland: before and after Kapuściński. *Brazilian Journalism Research*, 14, no. 3, c. 628–653.
- Zimnoch, M. (2012). Fikcja jako prawda. *Naukowy Przegląd Dziennikarski*, 1, c. 44–66.